

ПРАВОВА ОСВІТА

УДК 378.03 (045)

І. М. Сопілко,
доктор юридичних наук, професор
В. Б. Череватюк,
кандидат історичних наук, доцент

ЮРИДИЧНА НАУКА І ПРАКТИКА: ВИКЛИКИ ЧАСУ

У статті мова йде про результативність роботи Міжнародної конференції, де розглядаються актуальні питання розвитку юридичної науки та вирішуються проблеми реформування різних сфер практичної діяльності правників. Автори відзначають важливість обговорення цих проблем на міжнародному рівні, задля швидкого реагування науковців на виклики часу і можливості долучатися до тих правових реформ, які відбуваються сьогодні в Україні.

Ключові слова: міжнародна конференція, юридична наука, юридична практика, виклики часу, дослідження, реформи.

Постановка проблеми та її актуальність. Все частіше у сучасній правовій науковій літературі ми зустрічаємо словосполучення «виклики часу». Сам термін «виклик» трактується як фундаментальна проблема, з якою стикається цивілізація впродовж свого життєвого процесу. Вперше концепцію виклику обґрунтував А. Дж. Тойнбі у своїй фундаментальній праці «Дослідження історії». Сутність концепції полягає у тому, що виникнення цивілізацій пов'язане з появою певного виклику історичної ситуації і адекватним відгуком на нього. Реагуючи на виклик, суспільство вирішує поставлене перед ним завдання і піднімається на вищий щабель розвитку, удосконалюється. Якщо ж реакції на виклик немає – суспільство деградує [1, с. 354].

Щодо юридичної науки, то сьогоденні виклики спонукають вчених до відповідного реагування, що виявляється у вивченні і розкритті факторів, які зумовлюють її розвиток, відштовхуючись від фактів дійсності. Саме такий підхід дозволяє чітко визначити, в зв'язку з чим виникла потреба в науковій розвідці, щоб потім чітко поставити мету дослідження, як пошук відповіді на виклик. Таким чином, основними завданнями сучасних дослідників є вирішення питань, пов'язаних із докорінними змінами в юридичній науці, пошук оптимальних рішень, обґрунтування наявності кризових моментів і формування пропозицій щодо шляхів їх подолання. Якщо ж науковці не зорієнтовані в сучасних реаліях, то українському суспільству ще довго прийдеться залишатися у стані неспроможності швидкого реагування на виклики часу, неможливості розвиватися і органічно вливатися у європейський

цивілізаційний простір. Прикметно, що зміни мають відбуватися дуже швидко, щоб через короткий термін часу продемонструвати здатність не ускладнювати життя людей, а покращувати його, особливо у питаннях захищеності, відновлення справедливості, непорушності прав і свобод.

Тому **мета** V Міжнародної конференції «Юридична наука і практика: виклики часу», що відбулася за участю провідних вітчизняних та зарубіжних вчених у сфері права, представників законодавчої влади, громадських інституцій, керівників та фахівців юридичних установ, суддів, 12 березня 2015 року в Юридичному інституті, зумовлена потребою у обговоренні актуальних питань правотворення та правозастосування, зокрема, і у вирішенні проблем, пов'язаних із проведенням та реалізацією правової реформи в Україні. Власне про це наголошували у своєму вступному слові Ярослав Козачок – проректор з науково-педагогічної та виховної роботи НАУ, д.філол.н., Олександр Копиленко – директор Інституту законодавства Верховної Ради України, д.ю.н., професор, член-кор. НАН України, академік НАПрН України. Про здатність науковців та практиків відповідати на виклики часу відзначали у свої виступах доповідачі: Віталій Купрій – народний депутат України, заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності; Ібрагім Кулієв – завідувач кафедри Національної Академії Авіації Республіки Азербайджан, д.ю.н., професор; Ірина Суслова – народний депутат України, голова підкомітету з питань гендерної рівності та недискримінації

Комітету з питань прав людини, національних меншин та міжнародних відносин Верховної Ради України; Андрій Гриняк – учений секретар НДІ приватного права і підприємництва ім. академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, д.ю.н., с.н.с.; Михайло Смокович – заступник Голови Вищого адміністративного суду України, секретар Пленуму Вищого адміністративного суду України, к.ю.н.; Віктор Ковальський – президент видавничої організації «Юрінком Інтер», шеф-редактор газети «Юридичний вісник», д.ю.н., професор; Олександр Костенко – завідувач відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, академік НАПрН України, д.ю.н., професор; Сергій Мосьондз – проректор з навчальної та наукової роботи Університету сучасних знань, д.ю.н., доцент; Олена Рябченко – начальник кафедри управління, адміністративного права і процесу та адміністративної діяльності Національного університету державної податкової служби України, д.ю.н., професор; Сергій Вавженчук – професор кафедри трудового права та права соціального забезпечення Київського національного університету імені Тараса Шевченка, д.ю.н., доцент; Ігор Копотун – проректор з навчальної роботи Інституту ЗРУ, д.ю.н., с.н.с.; Михайло Чаплига – представник Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини – начальник Управління зв'язків із громадськістю та інформаційних технологій; Андрій Заболотний – директор департаменту нормативно-правової роботи та юридичного забезпечення Національного агентства з питань державної служби; Олена Власенко – заступник начальника відділу з питань банкрутства Головного територіального управління юстиції України та ін.

Виклад основного матеріалу. Робота конференції була надзвичайно плідною. За результатами обговорення доповідей 352 учасників конференції з 23 регіонів України та 19 зарубіжних держав, 68 навчальних закладів та 42 установ, громадських об'єднань, було досягнуто спільної думки про те, що тільки практика здатна дати відповідь на питання про те, наскільки вірно в суб'єктивному пізнанні відображено об'єктивну дійсність. Власне через пізнання практики та вивчення об'єктивної реальності стає можливим з'ясування об'єктивності тієї чи іншої теорії, або окремого поняття чи теоретичної конструкції. Поряд із цим в юриспруденції питання цієї взаємодії актуалізується також через те, що саме критерій практики має особливе значення для

розвитку теоретико-правових досліджень. Це зумовлено складністю та непередбачуваністю сучасних умов і висуває на передній план потребу ретельного відпрацювання усіх можливих форм, методів, засобів правового регулювання суспільних відносин. Саме тому, підвищення рівня теоретико-правових досліджень, розкриття глибинних закономірностей правового регулювання нерозривно пов'язані з вирішенням конкретних практичних завдань. Звертаючись до аспектів адаптації теоретико-правових досліджень до вимог юридичної практики, слід наголосити на тому, що сучасне законодавство багато в чому не відповідає висновкам науки та юридичної техніки. Відомо, що існують правозастосовні акти, які, на жаль, не відповідають уявленням про елементарні правові поняття, що складають фундамент юридичної науки. Таким чином, досить часто переважна частина проблем полягає не в кризі юридичних понять, а у відсутності науковості, в наявності обивательського рівня правотворчої та правозастосовної діяльності. Саме тому, головним внутрішнім викликом юридичної науки в сучасній Україні має стати рішення про юридичні засоби забезпечення науковості правотворчої і правозастосовної діяльності. Поряд з цим слід звернути увагу на складності взаємодії об'єкта та предмета теорії держави і права, що зумовлена їх самостійним характером, співвідношенням та взаємодією.

Дискусійними на конференції були питання, пов'язані з адміністративною реформою, одним із головних завдань якої є забезпечення інтенсивного переходу від централізованого до децентралізованого публічного управління шляхом передавання територіальним громадам та їхнім органам необхідних повноважень і матеріально-фінансових ресурсів для самостійного розв'язання ними значної частини громадських справ, що стосуються інтересів місцевого населення, а її метою є зміцнення основ народовладдя через всебічну підтримку місцевого самоврядування як однієї з підвалин демократичного ладу. Для проведення системної реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади сучасною Концепцією адміністративної реформи повинно бути передбачено необхідність внесення відповідних змін до Конституції України. Серед основних напрямів такого реформування учасники конференції виокремили: визначення нової системи адміністративно-територіальних одиниць та запровадження превалювання місцевого самоврядування; передбачити право на утворення районними та обласни-

ми радами власних виконавчих органів та наділення їх широкими адміністративно-владними повноваженнями; змінити правовий статус місцевих державних адміністрацій до функцій контролю-наглядових органів; передбачити фінансові гарантії забезпечення місцевого самоврядування необхідними матеріально-технічними ресурсами, які мають відповідати їх повноваженням. Держава має компенсувати органам місцевого самоврядування їх витрати, що виникають внаслідок певних рішень органів державної влади.

Закономірно, що предметом обговорення на конференції стали і проблеми судової реформи, мета якої – досягнути незалежності суддів та запровадити механізми їх відповідальності за недоброчесну поведінку, забезпечити кращу доступність і ефективність правосуддя. Відомо, що з 1 квітня 2015 року набирає чинності Закон «Про забезпечення права на справедливий суд», згідно якого суд має стати більш відкритим для громадян. Крім того, Закон має зменшити корупційність судової гілки влади, зокрема, передбачає конкурсний відбір суддів, тотальну переатестацію суддів, чіткий перелік можливостей відсторонення суддів та притягнення їх до дисциплінарної відповідальності. Даний Закон закладає правові засади для проведення судової реформи, яка б забезпечила ефективний захист прав і свобод громадян, інтересів юридичних осіб у судовому порядку, практичну реалізацію права на справедливий суд. Взагалі, за загальною оцінкою багатьох експертів, проект має швидше проміжний характер, оскільки без змін до Конституції нової якості українського судочинства вже не досягти. А після внесення таких змін доведеться дійсно кардинально переписувати й Закон «Про судова устрій і статус суддів». Новий Закон уже викликав нарікання як фахівців, так і самих членів Ради з питань судової реформи при Президентові України. Тому працювати ще є над чим і науковці тут мають сказати своє вагоме слово.

Впродовж огляду питань, які обговорювались на конференції, слід також зазначити, що однією з основних проблем є стабілізація та відродження економіки. Цілком зрозуміло, що без податкової реформи розвитку ситуації на краще та руху вперед не буде. Відповідно, зараз відбуваються кардинальні зміни як в адмініструванні податків, так і в стосунках з бізнесом. Проте головне, що потрібно зробити, – це змінити ментальність як працівників фіскальної служби, так і бізнесу, ліквідувати будь-які можливі варіанти корупції, так як ця хвороба дуже глибоко вкорінилася в

організм нашої держави. Тому, не можна залишити поза увагою пропозиції науковців і юристів-практиків щодо запобігання і протидії корупції, ефективності реалізації антикорупційних заходів. Верховна Рада України вже прийняла низку антикорупційних законів, серед яких – про створення Антикорупційного бюро та Нацкомісії, про антикорупційну стратегію до 2017 року. Під час конференції за допомогою фахових дискусій ми також зробили свій реальний вклад у боротьбу з корупцією, доступною мовою пояснюючи, наскільки це важливо й що має бути зроблено у цьому напрямку в першу чергу. У своїх пропозиціях науковці спиралися на досвід діяльності європейської спільноти по запобіганню й протидії корупції та на досягнення успіхів країн Євросоюзу у цьому напрямку. Вчені та юристи-практики запропонували кроки, які необхідно зробити українській владі, щоб урешті-решт перейти від декларацій до реальних дій у боротьбі з корупцією.

Не менш актуальною сьогодні як в Україні, так і за кордоном є тема приватно-правових відносин. Працюючи над приватно-правовими науковим дослідженням, ми завжди беремо до уваги тенденції, які існують і в Україні, і в Європі, зокрема, процес уніфікації законодавчих баз, удосконалення національного законодавства. У цьому контексті вчені, які брали участь у конференції, запропонували закріпити у главі 53 ЦК України загальний юридичний обов'язок добросовісної поведінки у процесі переговорів при укладенні договору та цивільну відповідальність за його невиконання у вигляді обов'язку добросовісного учасника переговорів компенсувати добросовісному учаснику понесені ним під час переговорів витрати, а також втрачену ним можливість укласти аналогічний договір з третьою особою. Крім того, законодавчо передбачити встановлення обмежень в установчих документах щодо відчуження корпоративних прав шляхом дарування або ввести ускладнену письмову форму укладення правочинів з приводу виникнення та припинення корпоративних прав, а також стягувати додаткові кошти за оформлення договору дарування.

Учасниками конференції також рекомендовано прийняття закону «Про комерційну концесію (франчайзинг)», положення якого мають закріпити термінологію, що присутня у таких правовідносинах: франчайзинг, правоволоділець (франчайзер), користувач (франчайзі), франчайзинговий пакет та інші. Доповідачі відзначили, що до даного закону потрібно включити норми, що

регламентують переддоговірні відносини, які включають в себе перелік інформації, яка повинна бути розкрита обов'язково для особи, що має намір набути правового статусу франчайзі та відповідні строки надання такої інформації. У такому випадку потрібно покласти обов'язок на згадану особу про нерозповсюдження інформації, що була отримана ним на переддоговірній стадії.

Щодо трудового права, то учасниками конференції запропоновано закріпити у новому Трудовому кодексі України визначення персональних даних працівника, з урахуванням міжнародного і зарубіжного досвіду. Це пов'язане із тим, що персональні дані є одним із найбільш важливих, делікатних та вразливих атрибутів недоторканності приватного життя людини, що потребує захисту за допомогою юридичних та організаційних засобів. На конференції також відзначено, що потребує нормативного закріплення розгорнутий перелік відомостей, які не можуть бути витребувані роботодавцем від працівника. Такі відомості повинні торкатися професійно-ділових якостей працівника, пов'язаних із родом та характером його роботи та надаватися за його згодою. Крім того, на основі дослідження особливостей правової регламентації трудового договору за законодавством Об'єднаних Арабських Еміратів запропоновано визначити в проекті Трудового кодексу зміст трудового договору.

Щодо міжнародного права слід зазначити, що незважаючи на здатність регулювати права держав у міжнародних конфліктах, воно залишається недосконалим. Конфлікти і навіть кризи можуть бути врегульовані за допомогою міжнарод-

но-правового механізму, проте залишаються «замороженими». Причина цього – політична воля окремих держав, інтереси яких часто здатні погіршити самий незначний конфлікт в рамках єдиної держави. Отже, практична сторона реалізації принципу рівноправності і самовизначення народів, який був закріплений у Декларації про принципи міжнародного права, на жаль, не знаходить чіткої реалізації та визначення. Принцип дійсно охороняється міжнародним правом, але у разі прояву політичної волі світової спільноти. І як показує практика, врегулювання конфлікту на міжнародній арені вже не сприяє на користь держави, якою він був породжений.

Висновки. Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, можна з впевненістю сказати, що ті реформи, які сьогодні відбуваються в Україні, не будуть реалізовані в повній мірі, якщо науковці не будуть брати у цьому процесі активну участь. Одне із вагомих досягнень конференції – розвиток міжнародного співробітництва, що є дієвим чинником успішної реалізації майбутніх стратегічних наукових проєктів і, в подальшому, сприятиме вдосконаленню чинного національного законодавства, прискорить процес його гармонізації з міжнародним правом.

Література

1. Тойнби А. Постигание истории: Сборник; пер. с англ. / А. Тойнби. Сост. Огурцов А.; Вступ. ст. Уколовой В.; закл. ст. Рашковского Е. – М.: Прогресс, 1991. – 736 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://studentdream.narod.ru/toynbee1.htm>

И. Н. Сопилко, В. Б. Череватюк

Юридическая наука и практика: вызовы времени

В статье речь идет об итогах работы Международной конференции, где рассматривались вопросы развития юридической науки и решались проблемы реформирования различных сфер практической деятельности юристов. Авторы делают акцент на важности обсуждения этих проблем на международном уровне, для быстрого реагирования ученых на вызовы современного мира и возможности прибегнуть к тем правовым реформам, которые происходят сейчас в Украине.

Ключевые слова: международная конференция, юридическая наука, юридическая практика, вызовы времени, исследование, реформы.

I. Sopylko, V. Cherevatiuk

Legal science and practice: changes of the time

This article is about the results of the International conference, where the current issues of the law science development were discussed and the problems of reforming of different areas of a lawyers' practical activity were being solved. The authors outline the importance of a discussion of these problems on the international level for the fast reaction of the scientists to the changes of time and for the opportunity to join those legal reforms that take place in Ukraine at the moment.

Key words: international conference, legal science, legal practice, changes of time, research, reforms.